

Sözcük Dağarcığı

G ö k h a n T o k

Batı dillerinde kaplan anlamına gelen sözcüklerin kökeninde Dicle Nehri'nin olduğunu biliyor muydunuz? Dicle Nehri'nin bilinen en eski adlarından biri Hiddekel. Bu sözcüğün kökeninin ne olduğu tam bilinmemekle birlikte Akkadca bir isim olduğu söyleniyor. Akkadca Hiddekel sözcüğü yöredeki farklı halkların ağızlarında söylene söylene farklı biçimlere bürünmüş. H harfinin yutulmasıyla okunmasıyla bir dönem idekel, idiklat olarak söylenen sözcüğün zamanla dikla, tigla gibi sözcüklere dönüştüğünü düşünebiliriz. Buradan hareketle bizim kullandığımız Dicle sözcüğüne ulaşabileceğimiz gibi, nehrin antikçağdaki adı olan Tigris'e de ulaşmak mümkün. Antikçağ'da bilinen adlarıyla Euphrates (Fırat) ve Tigris (Dicle), günümüzde olduğu gibi o dönemde de çevresine hayat veriyordu. Birçok hayvan bu nehirlerin yaşam verdiği bölgenin faunasını oluşturuyordu. O zamanlarda Anadolu'da yaşayan kaplanlar da bu faunaya dahildi. Roma İmparatorluğu döneminde gladyatör dövüşlerinde kullanılmak üzere arenalara yollanan bu hayvanlara Dicle Nehri yöresinde yaşayan panterler anlamında Panthera Tigris adı verildi. Tigris sözcüğü zamanla farklı dillerde tiger, tigre, tigra olarak yerleşti ve kaplan anlamında kullanıldı.

Kısa Kısa...

Dağ: Bir yeryüzü şekli olan dağ sözcüğünün kökeni Çinceye dayanıyor. Çince'de "tai" olan sözcüğü biz tay, tağ olarak almışız. Sözcük zamanla dağ olarak dilimize yerleşmiş.

Erzak: Sözcüğün kökeninde Arapça rızık (geçimlik yiyecek içecek) sözü var. Bunun çoğulu olan erzak da yiyecekler içecekler anlamına geliyor.

Papyon: Fransızca kelebek anlamına gelen "papyon" sözünden dilimize geçmiş. Kelebek biçimli kravat anlamında kullanılıyor.

Kaplumbağa: Eski Türkçe kaynaklarda bağa ya da bağa olarak geçen sözcük kurbağa için kullanılıyor. Hatta sonraki dönemlerde bir şair "Bağa ol bağa hiç basmadı iz / Nice kim bağban olduysa aciz" dizelerini söylemiş. Buradan hareketle, sırtının bir kabukla kaplanmış olmasından ötürü bu hayvana kaplı-bağa adı verilmiş. Bu söz halk ağzında söylene söylene kaplumbağaya dönüşmüş.

Şal: Üşüyünce kimilerimiz sırtlarına şallarını geçirir. Şal, günümüzde çoğunlukla kadınların kullandığı bir giyecek. Şallar genellikle kalın ve değerli ipliklerden dokunuyor. Farsça kökenli olan bu sözcüğün kökeninin çok daha gerilerde olması olasılığı var. Orta Asya'da yaşayan Türklerin küçük kulübelere, duldalara şal dediği biliniyor. Kalın dokunan keçeden yapılan bu koranaklar için kullanılan sözcük, sonradan omuza atılan şallar için de kullanılmış. Her ikisinin de insanları soğuktan, rüzgardan koruduğu düşünülürse böylesi bir anlam genişlemesi yaşanmış olması olasılığı anlamlı geliyor.

Yer Adları...

*"Şu Dalma'dan geçtin mi,
Soğuk sular içtin mi,
Efelerin içinde
Yörük Ali'yi seçtin mi..."*

Eğer Ege türkülerini severek dinleyen biriyseniz Yörük Ali türküsünü hemen hatırlayacaksınız. Türkü'de sözü geçen yer Aydın iline bağlı Dalama ilçesi. İlk duyuşta sözcüğün kökeni dalamak fiiliyle ilgili gibi görünse de, aslı farklı. Anadolu'da eski çağlardan günümüze kadar gelen kent adları arasında Dalaman, sonradan Darende'ye dönüşen Dalanda ya da Antalya'da bulunan eskiçağ kenti Tlawa gibi kent adları bulunuyor. Bu bağlamda Dalama'nın da benzer bir kökeni olması olasılığı uzmanların görüşü. Dalama adının Luvice ya da Anadolu'da onun yerel ardılı Karia dilinden kalmış olması olasılığı var. Dala sözcüğünün kökeni hakkında değişik yorumlar var. İlki, Luvi dilinde "çömlek" anlamına gelen sözcük. "Ma" ya da "uma" takılarının bir yere ait insanlar, bir yörenin halkı gibi anlamlara geldiği düşünülürse Dalama sözcüğü, çömlekçiler anlamı taşıyor. Bir başka görüşe göre Dala sözcüğü başındaki "a" harfini kaybetmiş "Adala". Anadolu'nun büyük tanrısı Atta'nın oğlu anlamına gelen Attala sözcüğünün bir çeşitlemesi olan sözcüğü Manisa'nın Salihli ilçesine bağlı Adala kasabasında görüyoruz. Buradan yola çıkarak Dala-uma "Büyük Tanrı'nın oğlunun halkı" anlamına geliyor.